

PUHEEN MUSIIKILLISET PIIRTEET JA SOSIAALINEN TOIMINTA

KOHTI PROSODIAN SOSIOLOGIAA

Melisa Stevanovic & Mikko Kahri

ABSTRAKTI

Vuorovaikutuksen perusrakenteena voidaan pitää ajatusta siitä, että ensimmäinen puhuja asettaa ne puitteet, joiden sisällä seuraavan puhujan tulee tuottaa puheenvuoronsa. Responsiivisia vuoroja voidaan kuitenkin näkemyksemme mukaan pitää varsin erilaisina sen suhteen, missä määrin vuoron esittäjän oma *toimijuus* tulee niissä esiin: (1) *myötätoiminnassa* toimija säilyttää fokuksen vuorovaikutuskumppanissaan, (2) *vastatoiminnassa* toimija etualaistaa oman toimijuutensa. Tässä artikkelissa tarkastelemme aluksi aloitteellisen ja responsiivisen vuoron muodostamia kokonaisuuksia, vieruspareja, kartoittaen varhaisesta vuorovaikutuksesta ja aikuisten arkikeskusteluista myötä- ja vastatoimintaa ilmentävien responsiivisten vuorojen prosodisia ominaispiirteitä (sävelkulkuja, äänen voimakkuutta ja rytmiä). Tämän jälkeen tarkastelemme vieruspareja psykoterapiavuorovaikutuksesta ja kirkon työpaikkapalavereista pohtien sitä, kuinka osallistujat voivat responsiivisten vuorojensa hienovaraisen prosodisen säätelyn avulla rakentaa ja ylläpitää institutionaalisia rooleja ja laajoja toiminnan kehyksiä tai haastaa ja manipuloida niitä omien pyrkimystensä kannalta strategisesti tarkoituksenmukaisella tavalla. Sosiologinen prosodian tutkimus näyttää uutena hedelmällisenä tutkimusalueena, jonka avulla on mahdollista päästä käsiksi aiemmin vähemmälle huomiolle jääneisiin sosiaalisiin ilmiöihin.

Avainsanat: keskustelunanalyysi, vuorovaikutus, prosodia, toimijuus

JOHDANTO

Kielitieteellisesti suuntautuneessa vuorovaikutuksen tutkimuksessa on viime vuosina yhä enenevässä määrin kiinnitetty huomiota puheen *prosodiaan* eli sen ”musiikilliseen puoleen”. Tällä tarkoitetaan puheen sävelkorkeuden ja äänen voimakkuuden vaihteluita, rytmiä ja tempoja (ks. Couper-Kuhlen & Selting 1996, 11). Tässä artikkelissa pohdimme sitä, mitä annettavaa puheen prosodian tutkimuksella voisi olla sosiologialle. Millä tavoin kielenkäytön hienovaraisimpien yksityiskohtien tarkastelu voi liittyä laajem-

piin, sosiologisesta näkökulmasta keskeisiin kysymyksiin yhteiskunnallisista instituutioista, rakenteesta ja toimijuudesta?

Keskustelunanalyysin tutkimusperinteessä puhe ymmärretään toimintana. Keskustelunanalyysi puolestaan voidaan käsittää pyrkimykseksi eksplikoida niitä rakenteita, joiden puitteissa toiminta on toteutettu. Yksi vuorovaikutuksen keskeinen rakenne on niin sanottu ”vieruspari” (*adjacency pair*, Schegloff & Sacks 1973, 295–296), jollaisia ovat esimerkiksi kysymys ja vastaus, tervehdys ja vastatervehdys, kutsu ja kutsun vastaanotto/torjunta,

pyyntö ja suostuminen/kieltäytyminen, ehdotus ja hyväksyntä/torjunta, kannanotto ja samanmielisyys/erimielisyys ja niin edelleen. Vierusparirakenteeseen suhtaudutaan yleensä normatiivisena siinä mielessä, että esimerkiksi kysymyksen esittäjä odottaa saavansa kysymykseensä vastauksen. Kuitenkin, kuten Garfinkel on mieliinpainuvasti osoittanut (ks. Heritage 1996, 108–136), kaikki normatiiviset odotukset ovat siinä mielessä joustavia, että kuka tahansa voi halutessaan poiketa niistä – tosin sillä riskillä, että muut alkavat vaatia odotusten rikkojalta toimintaansa koskevia selontekoja. Näin ollen vuorovaikutuksessa – kuten kaikessa muussakin vallitsevien rakenteiden puitteissa tapahtuvassa toiminnassa – on jatkuvasti kysymys myös yksilön toimijuudesta, toimijoiden omasta aktiivisesta roolista toisaalta rakenteiden hyödyntäjänä, ja toisaalta niiden ylläpitäjänä ja muovaajana (vrt. Giddens 1984).

Keskustelun perusrakenteena voimme siis pitää ajatusta siitä, että puheenvuorot enakoivat seuraavia puhetoimintoja. Tästä näkökulmasta ensimmäiseksi puhuvalla on enemmän valtaa ja vapautta suhteessa omaan toimintaansa kuin seuraavilla puhujilla, jotka joutuvat suuntautumaan ensimmäisen puheenvuoron luomiin normatiivisiin odotuksiin. Responsiiviset toimijat joutuvat siksi helpommin selontekovelvollisuuden alaiseksi kuin aloitteelliset toimijat.

Responsiiviseen toimintaan kohdistuu monenlaisia, osin jopa ristiriitaisia odotuksia (vrt. Heritage 2011). Näkemyksemme mukaan osa näistä odotuksista kohdistuu siihen, missä määrin responsiivisen toimijan oma toimijuus tulee hänen vuorossaan esiin. Voimmekin puhua jatkumosta, jonka ääripäissä on kaksi oleellisesti erilaista responsiivisen toiminnan muotoa. Yhtäältä on responsiivista toimintaa, jonka tarkoituksena on lähinnä vain osoittaa puhujalle, että häntä kuunnellaan. Tällaista toimintaa, jossa toinen puhuja ikään kuin ”säestää” vuorovaikutuskumppaniaan, kutsumme jatkossa *myötätoiminnaksi*. Toisaalta on olemassa responsiivista toimintaa, jossa toinen puhuja ei ainoastaan osoita kuulolla oloa, vaan pyrkii tekemään jotakin itsenäisesti, esimerkiksi ottamaan aktiivisesti

kantaa kuulemaansa. Tällaista toimintaa, jossa toinen puhuja etualaistaa oman toimijuutensa, nimitämme jatkossa *vastatoiminnaksi*. Tällä emme tarkoita sitä, että vastatoiminta olisi apriorisesti ensimmäisen puhujan toiminnan ”vastustamista” (vaikka vastustaminenkin epäilemättä sisältyy vastatoimintaan). Sen sijaan tarkoitamme sitä, että toinen puhuja *vastaa* ensimmäisen puhujan toimintaan, eikä vain *myötäile* tätä.

Tässä paperissa esitämme puheen prosodian tarjoavan responsiivisille toimijoille keinoja säädellä hienovaraisesti omien puheenvuorojensa asemaa myötä- ja vastatoiminnan välisellä jatkumolla. Näin responsiivisille toimijoille tarjoutuu tilaisuuksia rikkoa vierusparirakenteen luomia rajoitteita omien päämääriensä kannalta mielekkäällä tavalla. Vaikka toimijat voivat manipuloida edeltävän puheen ehtoja myös muilla tavoin (vrt. Stevanovic & Peräkylä ilmestyy; Goodwin & Goodwin 1987, 1), prosodiaan kohdistuvien odotusten rikkominen on yhdessä suhteessa erityisasemassa muihin strategisen kommunikaation keinoihin nähden: prosodiset rikkomukset johtavat harvoin selontekovelvollisuuteen (vrt. Silverstein 1976; Szczepek 2001).

Jo aiemmassa prosodian tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota sen merkittävään osaan toiminnan muotoutumisessa. Prosodian on osoitettu vaikuttavan esimerkiksi siihen, tunnistetaanko jokin puhetoiminto ensimmäiseksi, aloitteelliseksi toiminnaksi vai responsiiviseksi toiminnaksi (Couper-Kuhlen 2004). Lisäksi prosodian on nähty liittyvän erilaisten responsiivisten toimintojen rakentumiseen. Esimerkiksi Gardner (1997, 132) on tutkinut minimipalautteita ”mm” englanninkielisissä keskusteluissa ja väittänyt, että tällä partikkelilla voidaan suorittaa kolmenlaisia toimintoja: sävelkulultaan ylöspäin nousevana se on kehoitus ensimmäiselle puhujalle jatkaa kerrontaansa (”continuer”), laskevana se on jonkinlainen hyväksyntä (”acknowledgement”), ja sävelkulultaan ensin nousevana ja sitten laskevana se puolestaan ymmärretään positiivisesti arvioivana kannanottona (”assessment”). Vastaavalla tavoin Selting (1996) on saksankielisiä korjausaloitteita *Was* ja *Bitte* käsittelevässä tutkimuksessaan esittänyt, että

ympäröivää puhetta äänekkäämpinä ja korkeammalta tuotettuina ne kuullaan yllättyneisyyden ja hämmästyneisyyden ilmaisuina, ei korjausaloitteina kuten tavallisesti.

Toisaalta vähintään yhtä yleisiä kuin tutkimustulokset, joissa jokin prosodininen piirre yhdistetään johonkin tiettyyn (responsiiviseen) toimintaan, ovat myös havainnot, joiden mukaan toimintojen suorittamisessa odotuksenmukaiset prosodiset piirteet voivat vaihdella erittäin paljon (Geluykens 1987; Szczepek Reed 2004; Walker 2004) – niin paljon, että kaikki yritykset luetteloida prosodisten piirteiden ”sanakirjamerkityksiä” tuntuvat toivottomilta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että puheen prosodia olisi sosiaalisen toiminnan muotoutumisen kannalta irrelevanttia. Viime aikoina on nimittäin ruvettu enenevässä määrin ajattelemaan, ettei tältä kannalta keskeistä olisikaan jonkin puheenvuoron prosodia itsenäisenä entiteettinä, vaan se, millainen on kahden puheenvuoron prosodioiden välinen *suhde* (Couper-Kuhlen 1996; Müller 1996; Szczepek Reed 2006; 2009; Walker 2004; Wells 2010). Tässä artikkelissa lähdemme liikelle nimenomaan tästä olettamuksesta.

Seuraavassa analysoimme esimerkkejä varhaisesta vuorovaikutuksesta, aikuisten arkikeskusteluista sekä vuorovaikutuksesta kognitiivisessa psykoterapiassa ja kirkon työpaikkapalavereissa. Aluksi kartoitamme myötä- ja vastatoiminnan tyypillisiä prosodisia piirteitä kiinnittäen päähuomiomme ensimmäisen ja toisen puheenvuoron sävelkulkujen väliseen suhteeseen. Tämän jälkeen pohdimme responsiivisen toimijuuden prosodisen säätelyn merkitystä, ei vain yksittäisten responsiivisten toimintojen suorittamisessa, vaan myös institutionaalisten roolien ja laajempien toiminnan kehysten rakentumisessa.

Tutkimusaineistomme koostuu video- ja ääninauhoitetuista vuorovaikutustilanteista nel-

jässä eri kontekstissa: varhaisessa vuorovaikutuksessa, arkikeskusteluissa, psykoterapiassa ja kirkon työpaikkapalavereissa. Nauhoitusten kokonaispituus on noin 15 tuntia. Kuvaamiamme ilmiöitä esiintyy näissä aineistoissa runsaasti. Tässä artikkelissa käsittelemme vain muutamia aineistokatkelmia. Esimerkit on kuitenkin valittu siten, että ne edustaisivat mahdollisimman hyvin niitä tuloksia, joihin olemme päätyneet analysoituamme laajaa aineistokorpustamme.

MYÖTÄTOIMINTA

Varhainen vuorovaikutus vauvan ja tämän hoitajan välillä on prosodian näkökulmasta mitä hedelmällisin tutkimuskohde: siinä ongelmallinen kysymys siitä, mikä osuus toiminnan luonteen ymmärtämisessä on sanoilla ja mikä nimenomaan prosodially, voidaan pitkälti sivuuttaa. Varhaisessa vuorovaikutuksessa prosodiset ilmiöt esiintyvät puhtaimmillaan. Vaikka varhaisessa vuorovaikutuksessa prosodian lisäksi keskeistä osaa näyttävät kasvoniheet, kosketus, maut ja tuoksut, voidaan kuitenkin sanoa, että *kuuloaistin välityksellä* tapahtuvassa viestinnässä on varhaisessa vuorovaikutuksessa lähes yksinomaan kysymys prosodiasta.

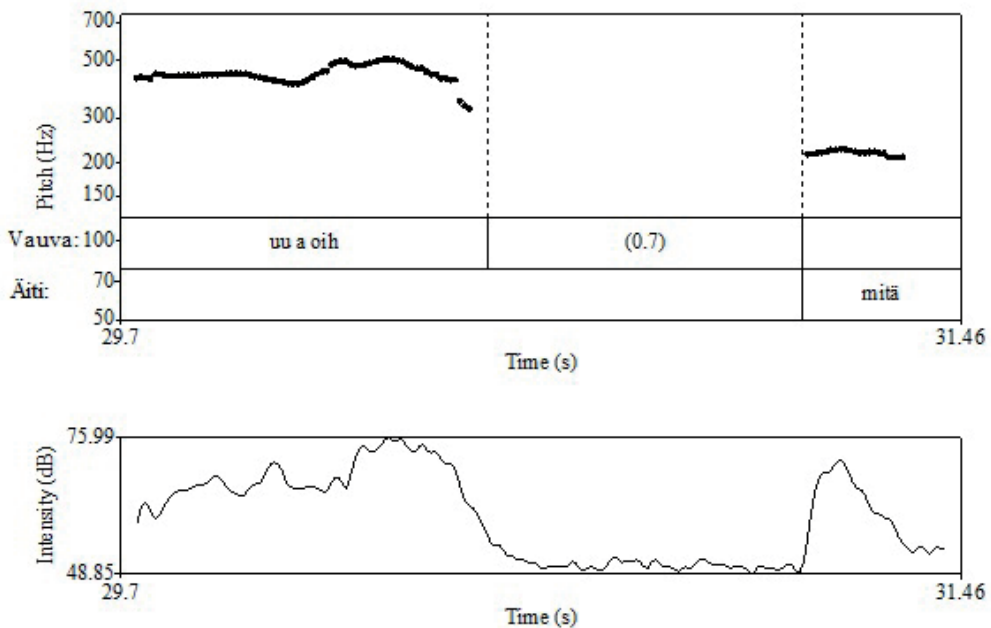
Esimerkissä 1 neljän kuukauden ikäinen vauva ja äiti ovat seurustelleet muutaman kymmenen sekunnin ajan enimmäkseen iloisesti. Rivin 6 vuoronsa jälkeen äiti kuitenkin hiljenee muuttuen ilmeeltään neutraalimman näköiseksi ja jääden tuijottamaan vauvaa. Rivin 8 tauon aikana hymy katoaa vauvankin kasvoilta, ja rivillä 9 vauva tuottaa aiempia vuorojaan äänekkäämmän (ks. kuvan 1 alaosa), sävelkorkeudeltaan korkeamman ja sävelkultaan eläväisemmän vuoron. Vauva ikään kuin protestoi, haastaa äitiä palaamaan hetkeä aiemmin päättyneeseen aktiivisempaan osallistumiseen vuorovaikutuksessa.

Esimerkki 1

01 Äiti: ɛkhi hi hi joo se [on hausk-ɛ] (.)
 02 Vauva: [äyh   ]
 03 Äiti: se [on hauska juttu]
 04 Vauva: [äyyhrhrhr   ]
 05   (0.4)
 06 Äiti: >se [on hauska ju]ttu< .hh[h
 07 Vauva: [auaua   ]   [gaurr
 08   (1.0)
 09 Vauva: -> uu a oih
 10   (0.7)
 11 Äiti: => mitä=
 12 Vauva: =kriih
 13   (.)
 14 Äiti: khi hi rih

Äidin reaktio vauvan protestiin on kysymysana *mitä* (rivi 11) ja kulmien kohottaminen; hän ikään kuin jää odottamaan vauvan selventävää reaktiota. Tarkastellessamme äidin vuoron prosodisia piirteitä havaitsemme, *mitä* on tuotettu hiljaisemmalla ja matalammalla

äänellä ja liikkeeltään suppeammalla sävelkullalla kuin edeltävän puhujan, tässä tapauksessa vauvan, aikaisemmassa vuorossa (ks. kuva 1)¹. Tämä tuottaa vaikutelman, että äiti keskittyy ymmärtämään vauvaansa.

Kuva 1. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 1 riveillä 9–11

Vauva vastaa äidin vuoroon pärinällä (rivi 12) antaen samalla kasvojen ilmeensä ja ruumiinsa rentoutua. Tämän voi tulkita niin, että vauva jatkaa aiemmassa aktiivisen ja aloitteellisen toimijan roolissaan suuntautuen siihen, että äiti jatkaa passiivisempänä myötälijänä.

Seuraavaksi tarkastelemme vastaanavanlaisia

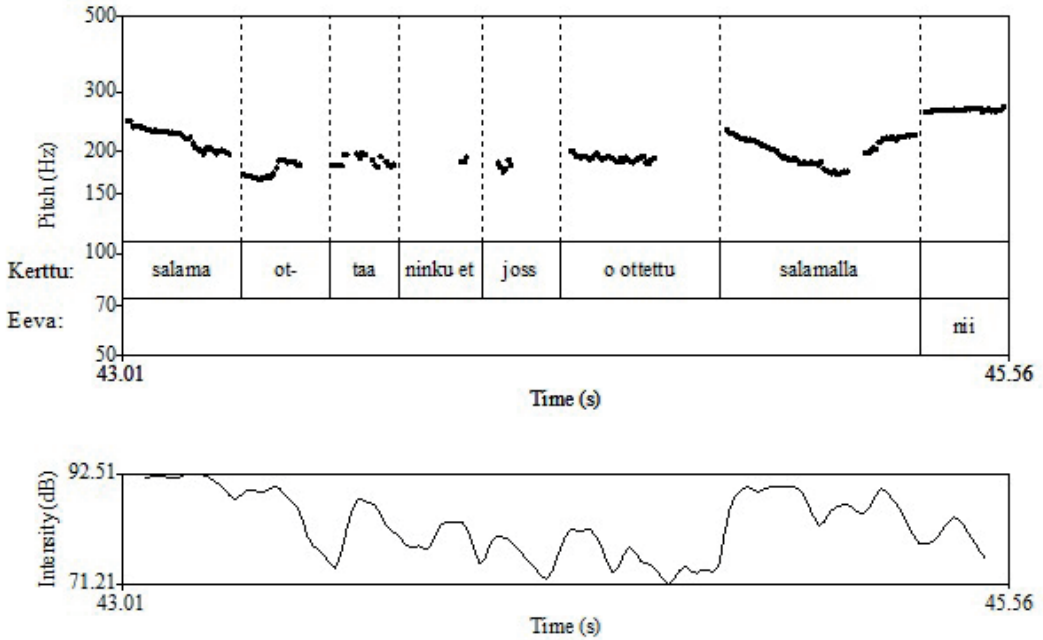
tilanteita aikuisten vuorovaikutuksessa. Esimerkissä 2 neljä nuorta istuu pöydän ääressä katselemissa tuoreen morsiamen, Kertun, häävalokuvia. Kerttu on sitä mieltä, että kuvat ovat huonoja. Hän pohjustaa kannanottoaan viittaamalla Maken selostukseen salamavalon vaikutuksesta hiusten väriin valokuvissa.

Esimerkki 2

01 Kerttu: -> =nä valasut (.) tai< ninku on semmoset
 02 et jotenki (0.8) joissain kuvis mul
 03 näkky ninku (1.0) make selitti sitä
 04 silleen että se (.) salama ottaa ninku et
 05 jos o ottettu salamalla?=
 06 Eeva: => =↑nii,
 07 (0.6)
 08 Kerttu: et mun hiusten vaaleet raidat o et
 09 täs esimerkiks tosi vaal[eita]?

Yksi kuulijoista, Eeva, ottaa Kertun kertoman vastaan partikkelilla *nii* (rivi 6). Tällä Eeva ei lisää mitään Kertun vuoroon. Sen sijaan Eeva ottaa osaa meneillään olevan toimintasekvenssin rakentumiseen asemoimalla itsensä verrattain passiivisen toimijan positioon: hän ei kilpaile Kertun kanssa puheenvuorosta, vaan hän asettuu tämän puheen kuulijaksi. Vuorovaikutuksen osallistujilla näyttää olevan yhteinen ymmärrys tällaisista vallitsevista toimijarooleista. Kerttu nimittäin jatkaa kertontaansa rivillä 8 ”kuin mitään ei olisi tapahtunut”; hän kohtelee Eevan vuoroa sellaisena, ettei se edellytä häneltä sen enempää huomioimista.

Vaikutelma Eevan teon passiivisesta luonteesta syntyy, paitsi responsiivisesta vastauspartikkelista *nii*, erityisesti tavasta, jolla hän sen tuottaa. Partikkeli on tuotettu tasaisella intonaatiolla (ks. kuvan 2 sävelkorkeuskäyrä Eevan *nii*-partikkelin kohdalla) ja hiljaisemmalla äänellä kuin Kertun edeltävä puhe (ks. kuvan 2 alaosan intensiteettikäyrä Eevan *nii*-partikkelin alla). Huomionarvoista on, että Eevan vuoro jatkaa Kertun edeltävän vuoron kahden viimeisen tavun aloittamaa sävelkulkua. Samalla Eevan vuoro jatkaa myös näiden tavujen aloittamaa rytmiä (vrt. Auer ym. 1999).

Kuva 2. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 2 riveillä 4–6

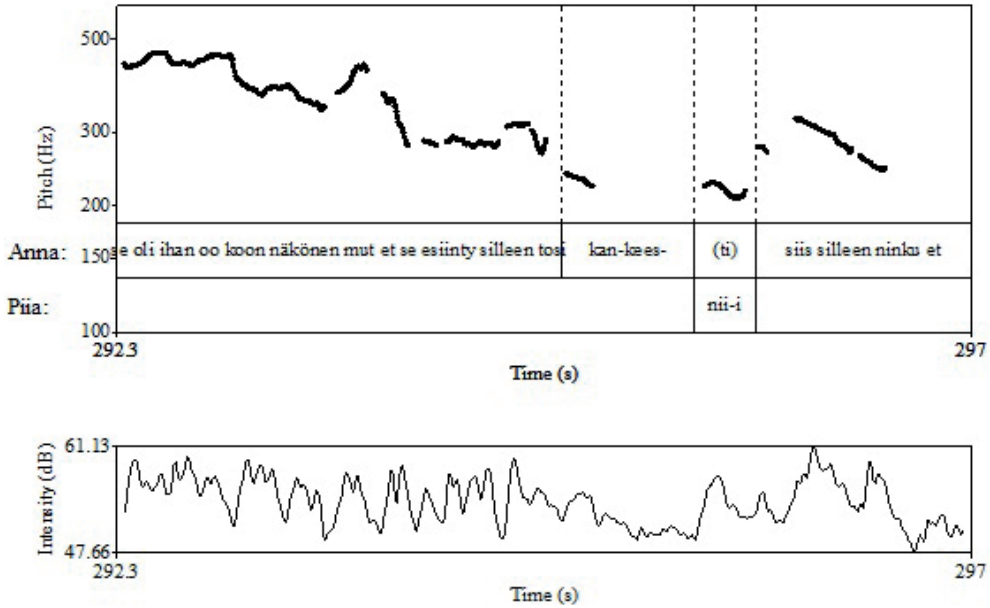
Myös seuraavaksi tarkastelemamme esimerkki on aikuisten arkisesta vuorovaikutuksesta. Esimerkissä 3 nuori nainen, Piia, ottaa vastaan ystävänsä Annan selostuksen Britney Spearsin televisioesiintymisestä. Piia itse ei ole nähnyt esiintymistä.

Kuten esimerkissä 2, myös tässä esimerkissä ensimmäisen puhujan kertomaan vastataan partikkelilla *nii*. Samoin tässäkin tilanteessa keskustelun osapuolilla näyttää olevan yhteinen ymmärrys siitä, että Piia on asettunut kerronnan suhteellisen passiiviseksi vastaanottajaksi: Anna jatkaa kerrontaansa välittömästi Piian *nii*-partikkelin jälkeen, eikä Piia jää kilpailemaan vuorosta.

Kuten kuvasta 3 käy ilmi, tässäkin tapauksessa vastauspartikkeli on tuotettu hieman hiljaisemmalla äänellä kuin ensimmäisen puhujan puhe (katso kuvan 3 alaosan intensiteettikäyrä Piian *nii*-partikkelin kohdalla). Myös sävelkorkeuden liike on rajoittuneempaa kuin ensimmäisen, aktiivisemmän puhujan (ks. sävelkorkeuskäyrän liike). Mikä kuitenkin tärkeintä, kuten edellisessä esimerkissä, myös tässä tapauksessa toisen puhujan puheen sävelkulku sopii luontevasti ensimmäisen puhujan vuoron sävelkulun jatkoksi. Tosin tällä kertaa toisen puhujan vuoron sävelkorkeus on hieman matalampi kuin ensimmäisen puhujan vuoron loppuosan viimeiset soinnilliset äänneet. Toisin kuin esimerkissä 2, tässä tapauk-

Esimerkki 3

```
01 Anna: -> se oli ihan oo koon näkönen mut et se esiinty silleen tosi
02         kankees[ti
02 Piia: =>         [nii-i
03 Anna:   siis silleen niinku et
```


Kuva 3. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 3 riveillä 1–4

nessä kuitenkin myös ensimmäisen puhujan vuoron sävelkulku on laskeva. Esitämme, että osallistujien yhteinen ymmärrys Piian asettumisesta suhteellisen passiivisen kuuntelijan positioon on seurausta näistä mainitsemistamme Piian vuoron prosodisista piirteistä.

Tässä vaiheessa voimme koota yhteen tähänastiset havaintomme *myötätoiminnan* prosodisista ominaispiirteistä. Tällaisia ovat:

- vähäisempi intensiteetti (hiljaisempi ääni) edeltävään vuoroon nähden,
- matalampi äänen korkeus edeltävään vuoroon nähden,
- sävelkulun suppeampi liike edeltävään vuoroon nähden,

- edeltävän vuoron sävelkulun jatkaminen sekä
- edeltävän vuoron rytmin jatkaminen.

Yksittäiset myötätoimintavuorot ilmentävät joitakin mainittuja ominaispiirteitä, mutta eivät aina kaikkia.

VASTATOIMINTA

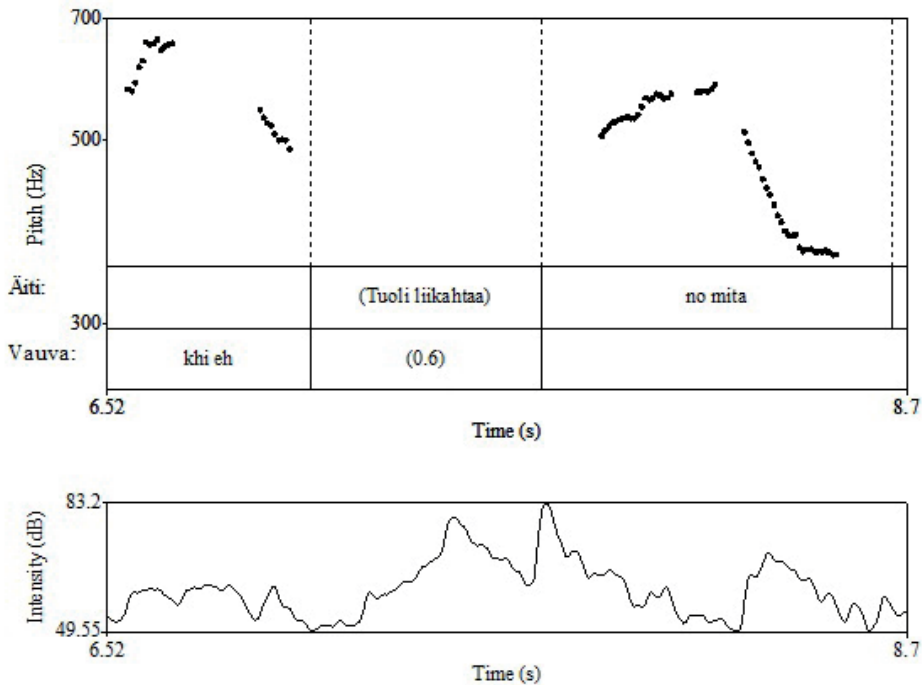
Tässä osiossa tarkastelemme esimerkkejä vastatoiminnasta pyrkien kartoittamaan näiden responsiivisten vuorojen prosodisia ominaispiirteitä. Kuten aiemmassa myötätoimintaa käsittelevässä osiossa, aloitamme nytkin tarkastelumme varhaisesta vuorovaikutuksesta.

Esimerkki 4

01 Äiti: ägyy
 02 (0.9)
 03 Vauva: -> khi eh
 04 (0.6)
 05 Äiti: => no mitä
 06 (0.9)
 07 Vauva: krr t kh
 08 no mitä
 09 (.)

Kuten esimerkissä 1, myös tässä tapauksessa vauvan vuorovaikutuksellinen kontribuutio on varsin aktiivinen (rivi 3). Ääni on poikkeuksellisen korkea ja äänialakin suhteellisen laaja. Tässäkin tapauksessa äidin vastaus sisältää kysymyssanan *mitä*. Kuitenkin tässä nimenomaisessa vuorovaikutustilanteessa syntyy vaikutelma, ettei äiti ensisijaisesti pyri kuun-

telemaan vauvaansa. Sen sijaan hän aloittaa tämän kanssa ikään kuin jonkinlaisen leikin, jossa ilmausta *no mitä* toistetaan tavalla, joka liittyy ennemmin yhteiseen hauskanpitoon kuin huolen kerrontaan. Äiti toisin sanoen ottaa aktiivisemmän roolin vuorovaikutuksen suuntaamisessa kyseisellä hetkellä.

Kuva 4. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 4 riveillä 3–5

Tässä tapauksessa äidin prosodia on selvästi eläväisempi verrattuna aiemmin käsittelemämme esimerkkiin. Myös äidin äänen intensiteetti on suurempi, ja hänen käyttämänsä ääniala on suurempi. Edellä mainitun leikitelyyn lisäksi äidin kaikin tavoin innostunut ääni implikoi äidin jonkinlaista hyväntahtoista kannanottoa vauvan tuoreeseen edesottamukseen.

Myös seuraavaksi tarkastelemissamme arki-keskusteluesimerkeissä responsiivinen toimija näyttää ottavan ensimmäiseen puhujaan nähden varsin aktiivisen roolin. Esimerkissä 5 on jälleen äänessä häävalokuviensa huono-

utta valitellut morsian, Kerttu (vrt. esimerkiksi 2). Tässä tapauksessa Kerttu on kuitenkin responsiivisen toimijan asemassa ottamassa vastaan kuvia katselevan Sannan myönteisen yllättynyttä arviota juuri sillä hetkellä esillä olevista kuvista (*oha näis kivoi*. Rivi 1). Kerttu vastaa myöntäen, että ”näis mustavalkosis [kuvissa] on ihan, ihan kivoja”. Kysymyksessä on siis osittainen samanmielisyys Sannan kanssa. Kerttu näyttää kuitenkin pyrkivän tarkentamaan Sannan lausuntoa sellaiseksi, että se sopii yhteen hänen aiemman valittelunsa kanssa.

Esimerkki 5

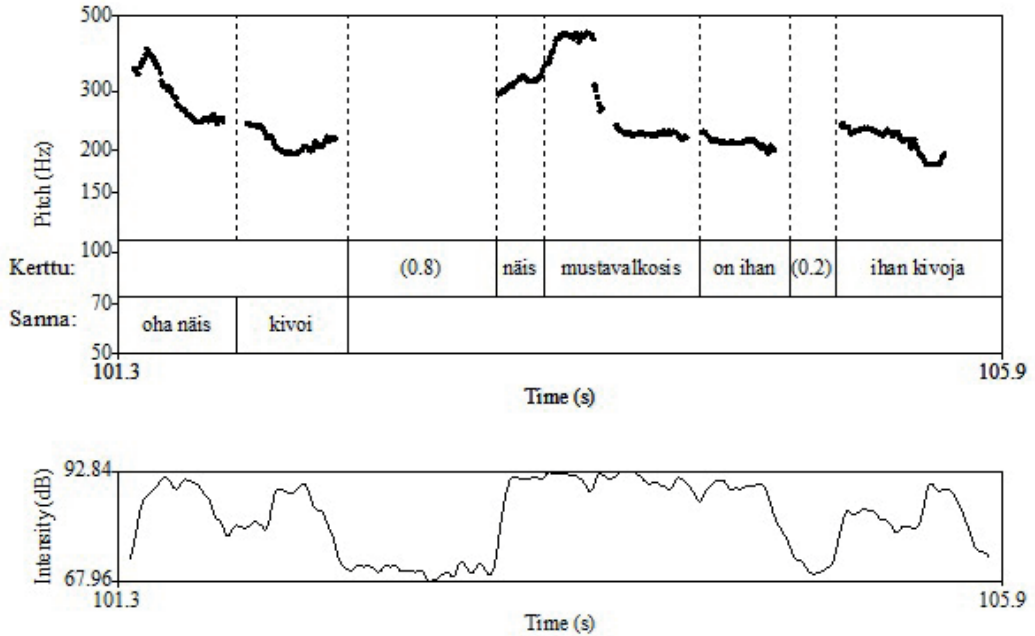
01 Sanna: -> oha näis kivo:i.

02 (0.8)

03 Kerttu: => näis mustavalkosis on ihan, (0.2) ihan kivoja.

Kerttu tuottaa vuoronsa Sannan vuoron monia prosodisia piirteitä suuretaen. Hänen äänen voimakkuutensa on suurempi kuin Sannan (ks. kuvan 5 alaosa), ja hänen intonaationsa liike laajempaa (ks. kuvan 3 yläosa). Kertun vuoron sävelkulun korkein kohta on korkeammalla kuin Sannan vuoron korkein kohta. Lisäksi Kerttu tuottaa vuoronsa viiveellä Sannan vuoroon nähden, katkaisten rytmillisen jatkuvuuden heidän vuorojensa välistä². Kerttu painottaa erityisesti sanaa ”mustavalkoisissa”. Sen lisäksi, että Kerttu näin rajaa Sannan aikaisemman kannanoton ”vaikutusaluetta”, hän tuo itseään esille kuvatuntevana henkilönä. Tämä voikin olla motivoitua nimenomaan tällaisessa tilanteessa, jossa Kertun omia, aiemmin huonoiksi väittämiä kuvia arvioidaan yllättyneen myönteisesti.

Esimerkissä 6 ensimmäinen puhuja, Kaisa, kehuu sketsiä tv-sarjan *Smack the Pony* äskettäin nähdystä jaksosta (rivi 1). Kysymyksessä on toisin sanoen tilanne, joka on varsin samankaltainen kuin aiemmin käsittelemämme tilanne, jossa ensimmäinen puhuja arvioi Britney Spearsin televisioesiintymistä (esimerkki 3). Kuitenkin tässä tapauksessa toinen puhuja, Henna, on myös nähnyt jakson. Hän osallistuu kehumiseen (*nii olisi se*, rivi 2) jatkaen sitten kuvaamalla sketsin tarkempia yksityiskohtia.

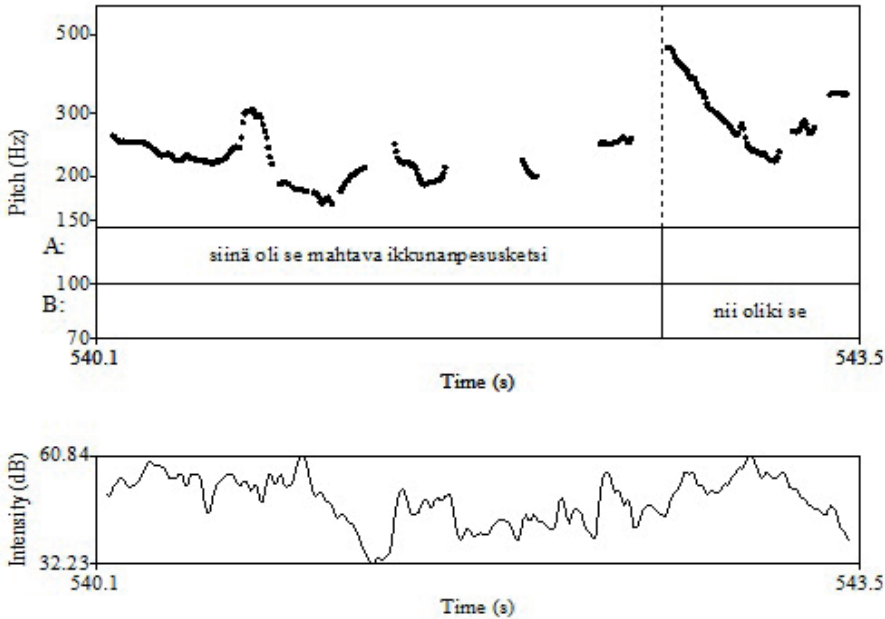
Kuva 5. Puheäänien sävelkorkeus (ylhällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 5 riveillä 1-3

Esimerkki 6

01 Kaisa: -> siinä oli se mahtava ikkunanpesusketsi
 02 Henna: => nii oli se

Kuten edellisessä esimerkissä, tässäkin tapauksessa responsiivinen toimija tuottaa vuoronsa niin sävelkorkeudeltaan kuin intonaation liikkeeltään edelliseen vuoroon nähden suurempana. Kaisan edeltävään puheeseen nähden Hennan äänen sävelkorkeus on varsin korkea; se ei selvästikään jatka Kaisan ensimmäisen vuoron sävelkulkua. Varsin pian äänenkorkeus kuitenkin laskee jyrkästi. Jo pelkän *nii*-partikkelin aikana äänialan laajuus on kokonaisen oktaavin eli 12 puolisävelaskelta (vrt. esimerkin 1 *nii*-partikkeli, jonka aikana sävelkorkeus ei muutu edes yhtä puolisävelaskelta). Lisäksi Hennan vuoron intensiteetti näyttää korkeammalta kuin mitä se on Kaisan aiemman vuoron loppupuolella (ks. kuvan 6 alalaita).

Tässä tapauksessa Hennan vuoron prosodia välittää vaikutelmaa siitä, ettei tämä ainoastaan muista nähneensä sketsiä, vaan on lisäksi henkilö, joka on jo itsenäisesti arvioinut sketsin hyväksi – aivan kuten Kaisakin. Kuten Heritage ja Raymond (2005) ovat osoittaneet, puhujien pyrkien osoittamaan toisilleen olevansa ”aidosti” samaa mieltä arvioimastaan asiasta, he korostavat omaa riippumattomuuttaan asian arvioijana. Tässä suhteessa onkin mielenkiintoista todeta, että kannanottosekvenssien prosodisia piirteitä käsittelevässä tutkimuksessaan Ogden (2006) on nimenomaan kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka toisen puhujan voimakkaasti samanmieliset toiset kannanotot ovat intonaation liikkeeltään ja äänialaltaan laajempia, äänenvoimakkuudel-

Kuva 6. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 6 riveillä 1-2

taan suurempia ja ääntämistavaltaan täsmällisempiä kuin niitä edeltäneet ensimmäiset kannanotot. Tämän artikkelin terminologiaa soveltaen toiset kannanotot ovat siis usein vastatoimintaa – juuri niine prosodisine piirteineen, joita olemme tässä osiossa käsitelleet.

Voimme nyt koota yhteen tähänastiset havaintomme *vastatoiminnan* prosodisista ominaispiirteistä. Näitä ovat:

- suurempi intensiteetti (voimakkaampi ääni) edeltävään vuoroon nähden,
- korkeampi äänen korkeus edeltävään vuoroon nähden,
- sävelkulun laajempi liike edeltävään vuoroon nähden,
- sävelkulussa tapahtuva katkos vuorojen välillä sekä
- rytmisen katkos vuorojen välillä.

Kuten myötätointavuorojen osalta aiemmin totesimme, yksittäiset vastatoimintavuorotkaan eivät läheskään aina ilmennä kaikkia mainitsemiamme ominaispiirteitä, vaan ainoastaan joitakin niistä.

MYÖTÄ- JA VASTATOIMINTA JA OSALLISTUJEN INSTITUTIONAALISET ROOLIT: ESIMERKKINÄ PSYKOTERAPIAVUOROVAIKUTUS

Edellä olemme käsitelleet responsiivisten puheenvuorojen prosodisia ominaispiirteitä suhteessa siihen minkä asteista toimijuutta puheenvuoro ilmentää. Näiden prosodisten ominaispiirteiden ”kasaumiin” viittaamme jatkossa käsitteillä *myötätointaprosodia* ja *vastatoimintaprosodia*.

Kuten aiemmassa institutionaalisen vuorovaikutuksen tutkimuksessa on saatu havaita, mikä tahansa puheen piirre voi palvella myös institutionaalisten tehtävien kantajana. Tällaisia puheen piirteitä ovat esimerkiksi sanojen ja kuvausten valinnat, responsiivisen toiminnan valinnat, toiminnan kielellinen muotoileminen, sekvenssirakenne, keskustelun kokonaisrakenne, ammatillisen neutraaliuden ilmentymät ja vuorovaikutuksen epäsymmetriat (Drew & Heritage 1992; Peräkylä 1998). Tässä osiossa pohdimme, kuinka responsiiviset toimijat voivat myötä- ja vastatoimintaprosodian avulla rakentaa vuorovaikutuksen

osallistujien institutionaalisia rooleja. Osoitamme myös, kuinka prosodisten piirteiden jatkumollinen luonne tarjoaa vuorovaikutuksen osallistujille keinon tasapainoilla hienovaraisesti erilaisten institutionaalsiin rooleihin liittyvien jännitteiden välillä. Esimerkkinä tarkastelemme katkelmaa kognitiivisesta psykoterapiasta.

On oletettavaa, että psykoterapiassa erityisesti terapeutin responsiivinen toimintaa näyttelee tärkeää osaa koko terapeutisessa prosessissa: terapiassa on paljolti kyse potilaan puheen kuuntelemisesta ja potilaan puheeseen vastauksesta (vrt. Peräkylä ym. 2008; Vehviläinen ym. 2008). Toisaalta siihen liittyy myös jännitteitä. Ainakin päällisin puolin näyttää siltä, että terapeutin responsiivisten vuorojen olisi odotuksenmukaista olla myötätoimintaa erityisesti niissä tilanteissa, joissa terapeutti keskittyy kuuntelemaan potilaan huolia. Toisaalta terapeutin tekemät tulkinnat ovat terapeutin työn keskeisiä kohtia, joissa terapeutin on nimenomaan tarkoitus tehdä muutakin kuin

kuunnella potilasta. Keskusteluanalyttisessä terapatutkimuksessa terapeutin tulkinnat onkin tyypillisesti analysoitu ensimmäiseksi, aloittaviksi toiminnoiksi (Peräkylä 2005; Bercelli ym. 2008). Tästä huolimatta, kuten seuraavasta esimerkistä käy ilmi, terapeutin tulkintavuorotkin on usein tuotettu myötätoimintaprosodially.

Esimerkit 7 ja 8 ovat Voutilaisen ja kumppaneiden (2010) tutkimuksesta, joka käsittelee kognitiivis-konstruktivistista psykoterapiaa. Potilas on aiemmin kertonut vaikeuksistaan kohdata äitiään kasvokkain. Tämä ajatus on esillä potilaan puheessa myös katkelman 7 alussa (rivit 1–3). Terapeutti vastaa potilaan kerrontaan muotoilemalla, että potilas ei voi edes katsoa äitiään (rivit 5) – ajatus, joka on ollut implisiittisesti läsnä potilaan kerronnassa, mutta jota potilas ei ole lausunut ääneen. Vastauksena tähän potilas hyväksyy innokkaasti, omin sanoin elaboroiden, terapeutin muotoilun (rivit 6–10).

Esimerkki 7

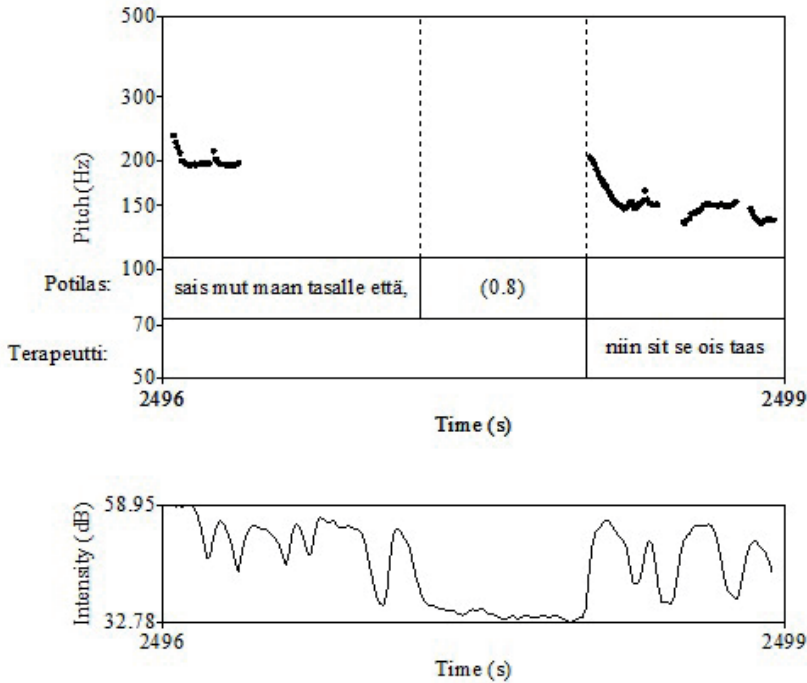
```

01 Potilas:      (.) tai sillä lailla että jos se on kasvokkain
02              .hh nii sitten (.) sit kyllä niinku: (.) saattas
03              mennä #lukkoo että#.
04              (0.7)
05 Terapeutti:  <Ts sä et vois °katsookkaa° äitiä> (.) ↑mm[mm.
06 Potilas:      [N-NII: .
07              (0.9)
08 Potilas:      -> .hff Et se: (.) se niinku jotenki (.)
09              ↓katseen ↓voimalla fSHAIS .hh sais mut
10              maan tasalle et↑tä:f.
11              (0.8)
12 Terapeutti:  => Niin (.) sit se olis se taas se: ä:iti
13              jota sä oot pienenä pe[län↑ny.

```

Riveillä 12–13 terapeutti formuloi potilaan kertomaa pidemmälle ehdottaen, että kohtaamisen hetkellä äiti olisi potilaalle taas se äiti, jota hän on pienenä pelännyt. Yhdistäessään potilaan tämän hetken kokemuksen tällä tavoin hänen lapsuudenkokemuksiinsa, terapeutin vuoroa voidaan pitää ”tulkinnallisempänä” kuin hänen edeltänyttä vuoroaan (ks. Voutilainen ym. 2010), ja siten suurempaa toimijuuden astetta ilmaisevana. Edellä mainitun pohjalta syntyy odotus, että

terapeutin vuoro olisi tuotettu vastatoimintaprosodially. Näin ei kuitenkaan ole: terapeutin äänen voimakkuus on potilaan edeltäneen vuoron äänen voimakkuutta pienempi, ja terapeutti (kuten Eeva esimerkissä 1) jatkaa puhettaan samalta korkeudelta kuin potilaan viimeinen soinnillinen ääni on tuotettu (potilaan vuoron lopussa äänen laatu muuttuu narisevaksi, minkä vuoksi siitä ei ole voitu piirtää intonaatiokäyrää).

Kuva 7. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 7 riveillä 10–12

Miksi sitten terapeutti on tuottanut tulkin-tavuoronsa myötätoimintaprosodially? Vaikka psykoterapiavuorovaikutuksen prosodiaa ei ole tähän mennessä systemaattisesti tutkitu, voimme silti otaksua, että kysymyksessä on keino, jonka avulla terapeutti voi käsitellä edellä mainitsemiamme terapiatyöhönsä liittyviä jännitteitä. Vaikka tulkinta on hänen terapeuttisen toimijuutensa ydintoimintaa, myötätoimintaprosodian välityksellä terapeutti onnistuu silti välttämään tuomasta itseään esille itsenäisenä potilaasta riippumattomana toimijana. Näin hän ylläpitää vaikutelmaa siitä, ettei potilas ole vuorovaikutustilanteessa paikalla terapeuttia varten, jotta tämä voisi ladella viisauksiaan, vaan päinvastoin, terapeutti on paikalla potilasta varten. Terapeutti osoittaa ymmärtävänsä potilasta ja

tunnustavansa tämän kokemuksen aitouden ja validiuden. Se, että terapeutti tuottaa terapeuttisen työnsä keskeisimmän kontribuution – tulkinnan – myötätoimintaprosodially, on samassa linjassa Voutilaisen ja kumppaneiden (2010) havaintojen kanssa, joiden mukaan potilaan kokemuksen ymmärtävä tunnustaminen (*recognition*) ja tulkinta (*interpretation*) kietoutuvat terapeutin toiminnassa usein yhteen. Tämä kertoo terapeutin sensitiivisyydestä sitä tosiasiaa kohtaan, että vain potilaalla itsellään on ensisijainen pääsy omaa mieltä koskevaan tietoon.³

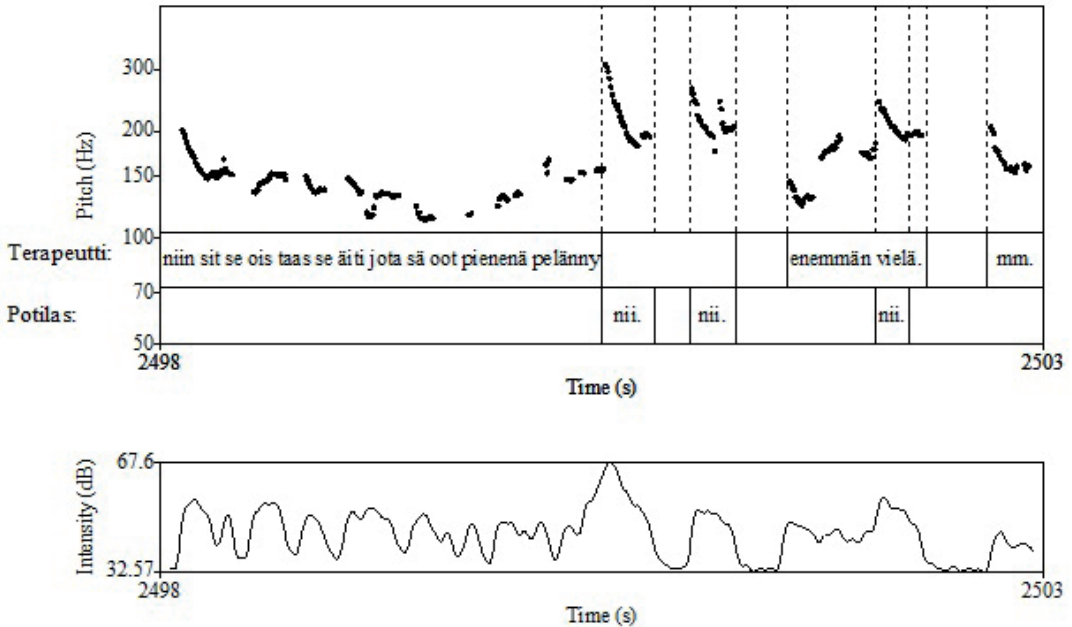
Esimerkki 8 on jatkoa edelliseen esimerkkiin. Tarkastelemme sitä, kuinka potilas ottaa vastaan edellä käsittelemämme terapeutin vuoron, jossa hän liittyy potilaan tämän hetken kokemuksen hänen menneisyyden kokemuksiinsa.

Esimerkki 8

12 Terapeutti: -> Niin (.) sit se olis se taas se: ä:iti
 13 jota sä oot pienenä pe[län↑ny.
 14 Potilas: => [Nii: (.) nii-i.
 15 (.)
 16 Terapeutti: Enemmän °↑vie[lä.°
 17 Potilas: [Nii::.
 18 (.)
 19 Terapeutti: mm.

Potilaan vuoro (*Nii: (.) nii-i.* rivi 14) on käsillä olevassa sekvenssissä niin sanottu ”kolmas vuoro”: potilas ottaa vastaan terapeutin vastauksen hänen aiempaan kerrontaansa. Potilas

ikään kuin antaa hyväksyntänsä terapeutin juuri tekemälle, omaa mieltään koskevalle arviolle.

Kuva 8. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ja voimakkuus (alhaalla) ajan funktiona esimerkin 8 riveillä 12–19

Potilaan *nii*-partikkelit (rivi 14) on – tämän artikkelin terminologian mukaisesti – tuotettu vastatoimintaprosodially. Molemmat partikkelit on lausuttu jyrkästi laskevalla, laaja-alaisilla sävelkuluilla (ks. kuvan 8 yläosa). Erityisesti ensimmäinen *nii* on myös lausuttu selvästi terapeutin edeltävää puhetta voi-

makkaammalla äänellä (ks. kuvan 8 alaosa). Tältä pohjalta näyttää ilmeiseltä, että potilas suuntautuu terapeutin edeltävään tulkintaan lähinnä oman puheensa myötäilynä, jonkinlaisena ymmärrystarjouksena – asiana, joka kaipaa hänen vahvistustaan.

Psykoterapiaesimerkkieimme valossa näyttää ilmeiseltä, että myötä- ja vastatoiminta eivät ole kategorisia käsitteitä siten, että jokin puheenvuoro on aina selkeästi jompaakumpaa (vrt. Vehviläinen ym. 2008, 188). Sanat ja prosodia voivat vihjata vastakkaisiin suuntiin. Esimerkkieimme näkökulmasta näyttää myös siltä, että erityisesti tilanteissa, joissa vuorovaikutuksen osallistujien institutionaaliset roolit ovat erilaisten hienovaraisten odotusten takia jännitteisiä, prosodia tarjoaa osallistujille erityisen käyttökelpoisia keinoja hienosäätää kunkin puhetoiminnan suhdetta edelliseen puhetoimintaan siten, että nämä voivat säilyttää sensitiivisyytensä jännitteiden olemassaololle.

MYÖTÄ- JA VASTATOIMINTA JA LAAJEMMAN TOIMINNAN KEHYKSEN YLLÄPITÄMINEN: ESIMERKKINÄ VUOROVAIKUTUS KIRKON TYÖPAIKKAPALAUVERISSA

Samalla kun myötä- ja vastatoiminta näyttelevät tärkeää osaa vuorovaikutuksen osallistujien institutionaalisten roolien rakentamisessa ja ylläpitämisessä, niiden avulla rakennetaan ja ylläpidetään kokonaisia toiminnan kehyksiä, olivatpa ne sitten arkisia tai institutionaalisia. Monet toimintasekvenssit nimittäin rakentuvat juuri siitä, että responsiivinen toimija asettuu myötä- ja vastatoimijaksi toimintasekvenssin eri vaiheissa. Esimerkiksi Stivers (2009) on osoittanut tarinankerrontaepisodien rakentuvan tyypillisesti tällä tavoin. Ensin responsiivinen toimija asettuu kerronnan vastaanottajaksi tuottamalla minimipalautteita *mm.* Kerronnan keskivaiheilla kuulija jo alkaa osoittaa tiedollista pääsyään kerrottavana olevaan asiaan, jolloin hän tyypillisesti myös nyökkäilee minimipalautteidensa ohella. Kerronnan loppuvaiheessa responsiivinen toimija sitten jo yleensä arvioi kuulemaansa aktiivisemmin. On myös todettu, että tari-

nankerronta vaarantuu ratkaisevasti, mikäli kuulija ei hoida omaa osuuttaan episodin rakentamisessa kunnialla.

Työpaikkavuorovaikutuksen päätöksentekosekvenssit (ehdotus ja hyväksyntä/torjunta) ovat responsiiviseen toimintaan kohdistuvien odotusten osalta pitkälti samanlaisia kuin tarinankerrontaepisodit. Siinä vaiheessa, kun ensimmäinen puhuja on vasta taustoittamassa ehdotustaan (vrt. Houtkoop 1990), toisen puhujan on odotuksenmukaista vastata myötätöiminnällä. Vastatoiminta tulee relevantiksi sitten, kun ensimmäinen puhuja on todella tehnyt ehdotuksensa. Ehdotuksen hyväksyminen nimittäin edellyttää, että osanottaja kvalifioi oman kontribuutionsa tehtyyn päätökseen. Vastatoiminta on nimenomaan responsiivisen toimijan tapa *osallistua päätöksentekoprosessiin* (vrt. Stevanovic & Peräkylä ilmestyy). Myötätöiminta sen jälkeen, kun ehdotus on tehty, onkin monissa tapauksissa nähtävä keinona *de facto* torjua tehty ehdotus hienovaraisella tavalla (vrt. Houtkoop 1987).

Kuten Stevanovic ja Peräkylä (2011) osoittavat, ehdotuksen hyväksyjät käyttävätkin hyväksyvissä vuoroissaan säännönmukaisesti suurempia sävelkorkeuden vaihteluita, korkeampaa rekisteriä ja suurempaa äänenvoimakkuutta kuin ehdotuksen tekijä on edellä käyttänyt. Esimerkki 9 on tilanteesta, jossa responsiivinen toimija vastaa ensimmäisen puhujan tekemään ehdotukseen varsin odotuksenmukaisella tavalla. Katkelma on palaverista, jossa pappi (P) ja kanttori (K) suunnittelevat perhemessua. Kanttorin ehdotus koskee lapsikuoron laulamaa messun loppumusiikkia – tarkemmin sanottuna, ajatusta siitä, etteivät lapsikuorolaiset olisi ensimmäisinä mukana messun loppukulkueessa. Ehdotuksensa perusteena kanttori korostaa esitettävän musiikin vaatavuutta (ks. rivit 5–6).

Esimerkki 9

- 01 Kanttori: me ollaan harjoteltu nyt hirveesti
 02 lapsikuoron kans tätä, .hhh taizé-lauluu
 03 tätä magnificat anima meaa?
 04 Pappi: => mm::[:::?
 05 Kanttori: [ja, (0.8) on tehtys siitä ↑kaanonia ja, ##
 06 (0.2) ↑vastaääntä laulettu ja, (0.4) ties mitä
 07 nim (0.3) mä aattelin et siinä vois ninku
 08 päätösmusiikkina se olla joka tapauksessa.
 09 .hhhh mut jos on kulkue ni se menee (.) meillä
 10 ↑@hi:e:man@ hankalaks et (.) et se kaanon ei
 11 pysy kasassa kyllä sitte jos me kävellään et
 12 mej[än pit]äs ainaki tehäs sit nii että, .hhh
 13 Pappi: [joo::.]
 14 (0.3)
 15 Kanttori: me lauletaan siel edessä sitä ensi
 16 kohtuupitk(h)ään ja,=
 17 Pappi: => =joo.=
 18 Kanttori: =ja sitte vaav vaik yksäänisesti, (0.5)
 19 jatketaan ku lähetään käveleen ↑kyl me
 20 voi[jaan ni]inku tehdä,
 21 Pappi: => [↑joo:.]
 22 (0.3)
 23 Pappi: => ↑jo[o: no] sehäv? vois olla kuitenkin koska

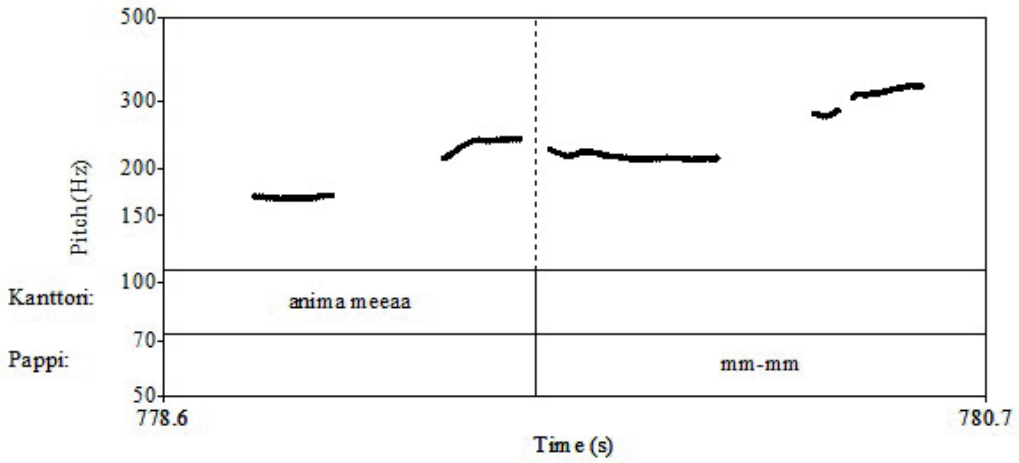
Siinä vaiheessa, kun kanttori on kertonut papille ainoastaan sen laulun nimen, johon hänen tuleva ehdotuksensa liittyy, pappi vastaa kanttorin lausumaan myötätöiminnan prosodisin piirtein varustetulla kaksihuippuisella *mm*-partikkelilla (rivi 4). Sävelkulultaan papin vuoro on miltei täydellinen kopio kanttorin vuorosta, tosin ”transponoituna” hieman korkeammalle siten, että papin vuoro jatkaa suurin piirtein samalta korkeudelta kuin mihin kanttorin aiempi vuoro on päättynyt (ks. kuva 9).⁴ Siinä vaiheessa, kun kanttori on täsmentänyt sanottavaansa hieman enemmän ja tuonut esiin ajatuksen laulun laulamisesta kirkkosalin edessä (rivit 15–16), pappi vastaa partikkelilla *joo* (rivi 17), joka alkaa jonkin verran korkeammalta kuin mihin kanttorin edeltävä puhe (ks. kuva 10). Papin seuraava *joo*-partikkeli (rivi 21) on sanottu entistäkin korkeammalta (ks. kuva 11). Tässä kohdin voimme jo puhua vastatöimintaprosodiasta. Papin voi jo selvästi kuulla orientoituvan kanttorin edeltävän puheen ehdottavaan puoleen: hän ottaa aktiivisesti kantaa ehdotuksen hyväksymisen puolesta. Katkelman viimeisellä rivillä papin

puhe on jo lähellä hänen äänialansa korkeuden maksimia (ks. kuva 12). Tässä kohdin voimme jopa ajatella, että vastatöiminnasta on siirrytty uuteen ensimmäiseen aloittavaan toimintaan (vrt. Couper-Kuhlen 2004).

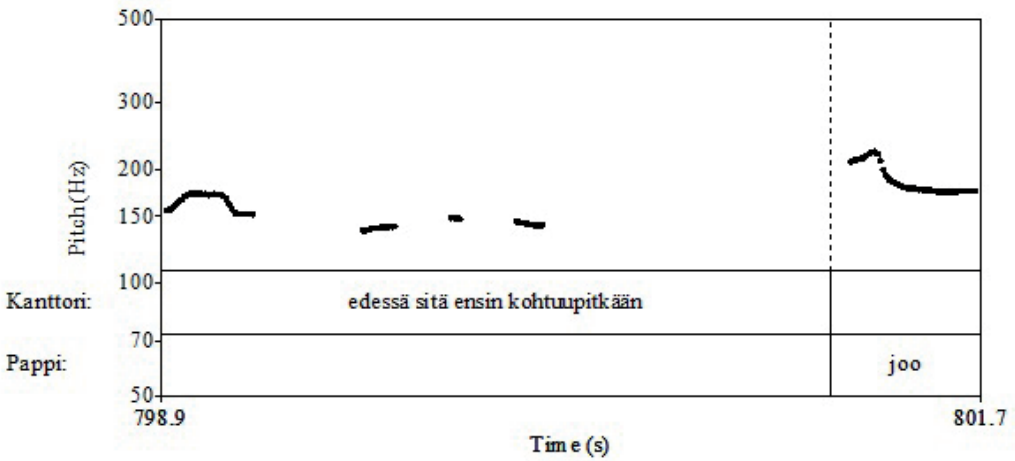
Kuten jo aiemmin olemme todenneet, tämänkin esimerkin pohjalta näyttää selvältä, ettei myötä- ja vastatöimintaa voi ajatella toisistaan jyrkästi erotettavina kategorioina. Sen sijaan responsiiviset toimijat liikkuvat näiden ääripäiden välillä joustavasti osoittaen ymmärrystä meneillään olevan toimintasekvenssin kulusta ja laadusta.

Käsitlemme viimeiseksi esimerkkiä tilanteesta, jossa päätöksentekosekvenssi ei etene odotuksenmukaisesti. Kysymys on jälleen kirkon työpaikkalaverista. Tällä kertaa kanttorin ehdotus ei kuitenkaan koske musiikkia, vaan papin pitämää saarnaa. Kuten aiemmin olemme esittäneet, kanttorin vielä pohjustaessa ehdotustaan, papin olisi odotuksenmukaista vastata myötätöiminnalla. Pappi kuitenkin vastaa vastatöiminnan prosodisin piirtein varustetulla vuorolla.

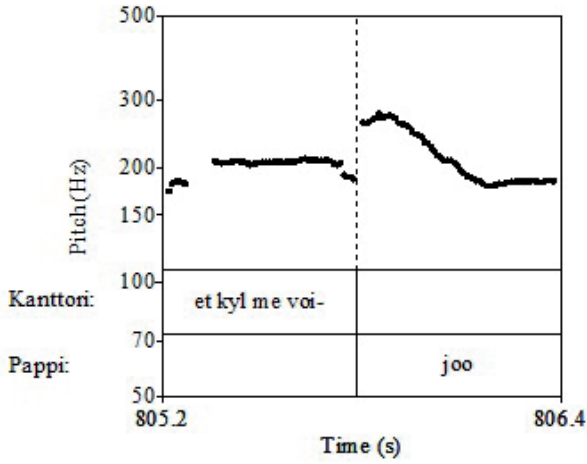

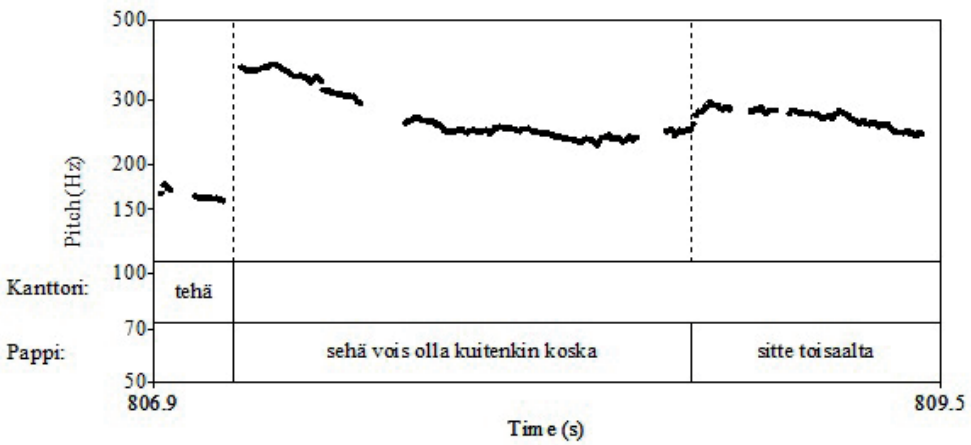
Kuva 9. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ajan funktiona esimerkin 9 riveillä 3–4

Kuva 10. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ajan funktiona esimerkin 9 riveillä 15–17

Kuva 11. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ajan funktiona esimerkin 9 riveillä 19–21

Kuva 12. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ajan funktiona esimerkin 9 riveillä 20–23

Esimerkki 10

01 Kanttori: tosta (.) †saarnaosuudesta vielä niim
 02   meillähän on (.) ollu aika mukavasti
 03   [(-)] viime jouluna niin, .hhh kehuivat
 04 Pappi: [KÖH]
 05 Kanttori: kovastis sitä, (0.4) †saarnaa jonka te
 06   toteutitte sillä lailla että teillä oli

(18 riviä poistettu)

25 Kanttori: .thhh eli mä (.) ajattelin sitä että
 26   voisko #o# (.) tämmöstä kun teillähän on
 27   Janne (.) Kortelaisen kans niin, (0.2)
 28   hirveen hyvä #tämmönen ninku#
 29   [keskinäinen tämmönen,]
 30 Pappi: => [niin. kyl me varmaan.]
 31 Kanttori: .hh[hhh]   [tapa niin te]
 32 Pappi: =>   [kyl] me varmaan [jotain °(--)°]
 30 Pappi: [niin. kyl me varmaan.]
 31 Kanttori: .hh[hhh]   [tapa niin te]
 32 Pappi: [kyl] me varmaan [jotain °(--)°]
 33 Kanttori: voisitte, (.) kr krhm voisitte tuota ni,
 34   (1.7)
 35 Kanttori: tehdä tämmösen [jonki]nlaisen aiheen.
 36 Pappi: [mm-m?]
 37   (0.5)
 38 Pappi: => md joo eiköhän se synny.
 39 Kanttori: niin.
 40 Pappi: joku uusi virsi.
 41 Kanttori: .hh nii:,

(11 riviä poistettu)

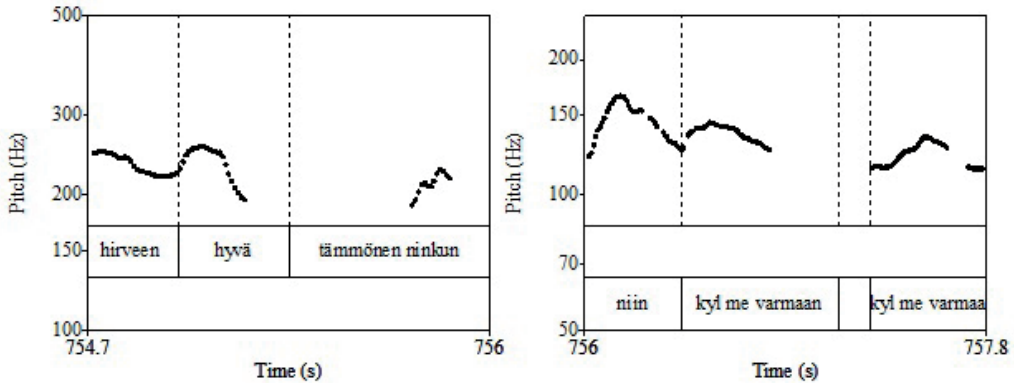
53   (2.7)
 54 Kanttori: me ollaan useim mietitty näitä, (.) .hh
 55   †kokonaisuus#:# ninkun näissä
 56   meidän (.) ä kirkkojutuissa että,
 57   (0.4)
 58 Kanttori: td
 59   (0.3)
 60 Kanttori: et kanttori ei ainoastaam mietis sitä
 61   musiikkia vaan ehkä miettii myös (niit)
 62   #kokonai[suuk]ia [että#] †meillähän oli

Kanttorin ehdotus koskee asiaa, jonka perinteisesti ymmärretään kuuluvan papin päätösvallassa, ”deonttisten oikeuksien” (Stevanovic & Peräkylä ilmestyy) alueelle. Siksi on ymmärrettävää, että kanttori suuntautuu tarpeeseen pohjustaa ehdotuksensa hyvin (vrt. Houtkoop 1990). Kanttorin puheenvuoro riveillä 25–29

onkin ymmärrettävä osaksi samaa pohjustustyötä, jota tämä on tehnyt katkelman alusta lähtien (*mä (.) ajattelin sitä että voisko #o# (.) tämmöstä kun teillähän on Janne (.) Kortelaisen kans niin, (0.2) hirveen hyvä #tämmönen ninku# keskinäinen tämmönen*). Papin seuraava vuoro (*niin kyl me varmaan*, rivi 30) ei kui-

tenkaan ole myötätoimintaa: se ei ole omiaan kannustamaan kanttoria jatkamaan puhetta aina ehdotussekvenssin huippukohtaan asti – itse ehdotuksen tekemiseen. Sanallisesti papin vuoro näyttäisi kommunikoivan kanttorin tulevan ehdotuksen ”turhuutta”: saarna tultaisiin todennäköisesti joka tapauksessa

toteuttamaan kanttorin ehdottamalla tavalla. Lisäksi varauksella *varmaan* pappi viestii, ettei hänellä ole ehdotuksen sisältämästä asiasta, ainakaan vielä, sellaista varmuutta, että hänen olisi mielekästä keskustella kanttorin esittämästä toimintamallista tässä ja nyt.

Kuva 13. Puheen sävelkorkeus (ylhäällä) ajan funktiona esimerkin 10 riveillä 28–32

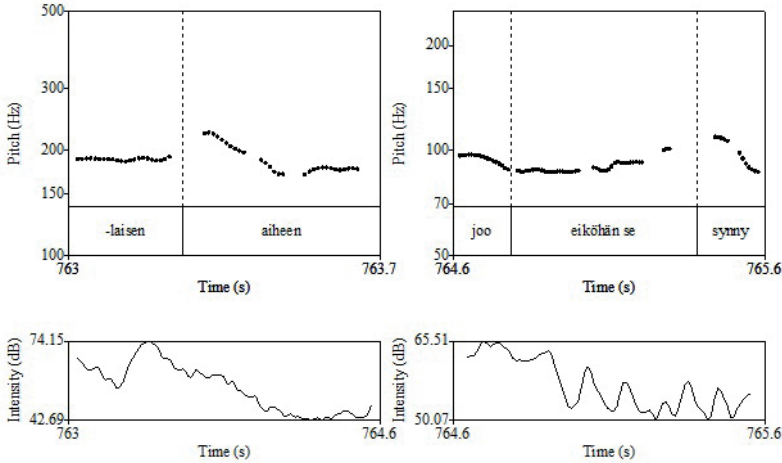
Otaen huomioon, että pappi on mies ja kanttori nainen, papin vuoro on tuotettu suhteellisesti korkeammalta kuin kanttorin aiempi puhe (ks. kuva 13, jossa miesten ja naisten äänialan ero (1 oktaavi) on otettu huomioon). Lisäksi papin vuoronalkuinen partikkeli *niin* on tuotettu prominentilla ylöspäin nousevalla sävelkululla, jollaista ei esiinny kanttorin edeltävässä vuorossa.

Vaikka ehdotussekvenssin alkupuolella pappi ei prosodiansa puolesta asettunut myötäilevän kuulijan asemaan, kuitenkin siinä kohdin, kun kanttori lopulta tekee ehdotuksensa (*te voisitte, (.) kr krhm voisitte tuota ni tehdä tämmösen jonkinlaisen aiheen.*), pappi paradoksaalisella tavalla kääntää kelkkansa. Papin seuraava vuoro (*md joo eiköhän se synny.* rivi 38) on tuotettu nimenomaan myötätoimintaprosodialla (ks. kuva 14).

Papin vuorossa (rivi 38) on monia myötätoiminnalle ominaisia prosodisia piirteitä. Se jatkaa likipitäen samalta sävelkorkeudelta

kuin kanttorin vuoro – tosin se on tuotettu miesten ja naisten tavanomaisten äänenkorkeuserojen mukaisesti oktaavia alempana suhteessa kanttorin ääneen. Sävelkulultaankin papin vuoro on lähestulkoon kopio kanttorin edeltävästä vuorosta. Se on tosin äänialaltaan aavistuksen verran suppeampi kuin kanttorin vuoro ja myös äänenvoimakkuudeltaan jonkin verran hiljaisempi (mitä tosin on vaikeampi havaita kuvan 14 intensiteetikäyrien visuaalisesta hahmosta, koska käyrät skaalattu desibeliasteikolle eri tavoin).

Mitä papin myötätoimintaprosodia sitten tarkoittaa tässä yhteydessä? Se, että papin vuoro on sävelkorkeutensa puolesta sovitettu yhteen papin edeltävän vuoron sävelkorkeuden kanssa, on asia, jota aiemmassa prosodista peilausta käsittelevässä kirjallisuudessa on käsitelty affilioivana asiana – osoituksena siitä, että kuulija jakaa ensimmäisen puhujan emotionaalisen asennoitumisen puhuttua asiaa kohtaan (vrt. Szczepek Reed 2006). Tässä nimenomaisessa sekventiaalisessa asemassa pappi kuitenkin

Kuva 14. Puheäänien sävelkorkeus (ylhäällä) ajan funktiona esimerkin 10 riveillä 35–38

näyttää myötätoimintansa avulla nimen-omaan ohittavan sen, mistä kanttorin aiemmassa toiminnassa oli ensisijaisesti kyse. Mikäli papin lausuma olisi tuotettu vastatoimintaprosodialle ominaisin piirtein kaikin tavoin ”suurempana” ($\uparrow$ joo eiköhän se $\uparrow$ synny), papin vuoro olisi ollut helppo kuulla jonkinlaisena ehdotuksen hyväksymisenä (vrt. Stevanovic & Peräkylä 2011). Myötätoimintaprosodian myötä vaikutelmaksi kuitenkin jää, että pappi nimenomaan kieltäytyy käsittelemästä kanttorin ehdotusta ”ehdotuksena”, välitöntä yhteistä päätöksentekoa kutsuvana asiana.

Kuten arvata saattaa, kanttorin näkökulmasta hänen aloittamansa toiminta ei ole tällä tavoin tullut vietyä tyydyttävällä tavalla päätökseen. Katkelman lopussa (rivit 54–62) kanttori näyttää jopa suuntautuvan tarpeeseen selitellä kanttorin tarjoamaa kontribuutiota kirkollisten tilaisuuksien yhteiseen suunnitteluun tavalla, joka implikoi, että aiempi ehdotussekvenssi on jollakin tavalla uhannut, ei vain hänen aiemman ehdotuksensa moraalista oikeutusta, vaan jopa koko työpaikkapalaveri-instituution mielekkyyttä.

LOPPUPÄÄTELMÄT

Tämän artikkelin alkupuolella kartoitimme myötä- ja vastatoiminnan prosodisia ominaispiirteitä. Myötätoimintaan liittyvä vähäisempi

äänien intensiteetti, matalampi äänen korkeus, sävelkulun suppeampi liike sekä edeltävän vuoron sävelkulun tai rytmin jatkaminen. Vastatoimintaan puolestaan liittyy suurempi äänen intensiteetti, suurempi äänen korkeus, sävelkulun laajempi liike sekä sävelkulussa tai rytmisissä tapahtuva katkos vuorojen välillä. Psykoterapian institutionaalisessa kontekstissa havaitsimme myötätoimintaprosodian terapeutin keinoksi rakentaa institutionaalista rooliaan suhteessa sitä koskeviin jännitteisiin odotuksiin. Esimerkkimme kirkon työpaikkapalaverista osoitti, kuinka responsiivisen toiminnan prosodiaa koskevien odotusten hienovarainen rikkominen voi haastaa vuorovaikutuksen osallistujien laajemman toiminnan kehityksen.

Havaintojemme tarkentaminen on tulevan tutkimuksen haaste. Selvitettäväksi jää esimerkiksi kysymys siitä, kuinka oleellista on se, peilaako seuraava puhuja edellisen vuoron karakteristisimpia prosodisia piirteitä heti oman vuoronsa alussa vai vasta myöhemmin. Toisaalta myös sävelkorkeuteen ja edellisen vuoron aloittaman sävelkulun jatkamiseen liittyvät kysymykset voivat olla joskus ristiriidassa keskenään. Voidaanko esimerkiksi selkeästi edelliseen puheenvuoroon nähden matalammalta tuotetun responsiivisen vuoron tulkita tietyissä tilanteissa ilmentävän nimenomaan vastatoimintaa mikäli se ei jatka

edeltävän puhujan aloittamaa sävelkulkua?

Prosodisia ilmiöitä on aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa usein hahmotettu sen valossa, missä määrin osallistujat mukautuvat toistensa prosodioihin tuottaen tällä tavoin vaikutelmaa empaattisesta ja affilioivasta osallistumisesta vuorovaikutuskumppaninsa tunteenilmaisuuhiin. Yleisesti ottaen on ajateltu, että affiliaatio liittyy prosodiseen samanlinjaisuuteen ja ei-affiliaatio prosodiseen erilinjaisuuteen. Edellä esitetyn pohjalta näyttää kuitenkin ilmeiseltä, että prosodisten ilmiöiden suhde affiliaatioon on kompleksisempi. Kysymys on siitä, millaisesta toiminnasta ja millaisista laajemmista toiminnan kehyksistä on milloinkin kyse. Kun toisen puhujan vuoron ilmentämä toimijuuden aste ei sovi siihen laajempaan toiminnan kehykseen, jota ensimmäinen puhuja on ollut rakentamassa, on vaikea puhua affiliaatiosta, vaikka jonkinlaisessa muunlaisessa toiminnan kehyksessä samanlainen responsiivinen vuoro suhteessa samanlaiseen ensimmäiseen vuoroon voisikin olla affilioiva. Keskeistä ovat siis nimenomaan ne odotukset, joita responsiiviseen toimintaan kohdistuu erilaisten sekvenssien eri vaiheissa. Myötoiminnasta on osattava vaihtaa vastatoimintaan juuri oikealla hetkellä (vrt. Stivers 2009; Stevanovic & Peräkyä 2011). Tätä taustaa vasten on ilmeistä, ettei ole mielekäästä puhua prosodisen piirteen affilioivuudesta tai ei-affilioivuudesta irrallaan kontekstista, jossa sitä käytetään. Kysymys on kontekstin ja piirteen yhteensopivuudesta. Kuten viimeisessä esimerkissämme kävi ilmi, tämä koskee jopa sellaisia ilmiöitä kuin prosodinen peilaus (vrt. Sczcepek Reed 2006).

Artikkelin alussa totesimme, että ensimmäinen puhuja asettaa ne puitteet, joiden sisällä seuraavan puhujan tulee tuottaa vuoronsa. Näiden puitteitten rikkomisen johtaa selontekovelvollisuuteen. Esittämiemme analyysien pohjalta näyttää selvältä, että responsiivista toimintaa koskeviin odotuksiin sisältyy myös prosodiaa koskevia odotuksia. Näitä odotuksia voi kuitenkin rikkoa myös *ilman*, että seuraava puhuja tulee selontekovelvollisuuden piiriin. Yksi syy tähän lienee se, että prosodiset muuttujat (sävelkorkeus, äänen voimakkuus ja niin edelleen) ovat jatkuvia.

Tällöin on vaikeaa vastata kysymykseen siitä, kuinka tarkasti toisen puhujan on vastattava näihin odotuksiin, jotta hänen voidaan katsoa reagoineen ensimmäisen puhujan vuoroon ymmärrettävällä tavalla (esimerkiksi milloin sävelkorkeus on riittävän korkea, jotta se olisi vastatoimintaa). Näin responsiivisille toimijoille tarjoutuu paljon liikkumavaraa. He voivat tuottaa vastauksensa ikään kuin juuri ja juuri ensimmäisen puhujan sille asettamissa puitteissa, mutta samalla hienovaraisesti haastaa nämä puitteet. Tämä tekee prosodian ja vuorovaikutuksen rakenteitten välisestä suhteesta aivan erityisen.

Prosodian suhde vuorovaikutuksen rakenteisiin on kuitenkin myös toisella tavalla erityinen: prosodiaa ei yleensä *osata* ottaa eksplisiittisen metatason reflektiivisen tarkastelun kohteeksi (vrt. Silverstein 1976, 49–50; Sczcepek 2001). Aloitteelliset toimijat voivat saattaa vuorovaikutuskumppaninsa tilille siitä, että nämä eivät vastanneet heidän tekemäänsä kysymykseen, mutta nämä tuskin kykenevät kritisoimaan sitä, että vuorovaikutuskumppanin vastauksen sävelkulku on meneillään olevaan toiminnan vaiheeseen nähden liian laaja. Responsiivisilla toimijoilla on toisin sanoen käytössään resurssi, jonka avulla he voivat käytännössä varsin ”turvallisesti” – ilman selontekovelvollisuuden pelkoa – manipuloida vuorojaan omien pyrkimystensä kannalta strategisesti tarkoituksenmukaisella tavalla (vrt. Stevanovic & Peräkyä ilmestyy; Goodwin & Goodwin 1987, 1).

Edellä esitetyn pohjalta näyttää siltä, että prosodian kohdalla voi olla kysymys toimijuudesta myös siinä emansipatorisessa mielessä kuin se usein ymmärretään sosiologisessa tutkimuskirjallisuudessa (vrt. esim. Leming 2007; Tuomaala 2011; Honkasalo 2011). Se tosiasia, että vuorovaikutuksen osallistujat voivat säädellä responsiivisen toimijuutensa astetta paikallisesti ja näin haastaa vuorovaikutuksen perusrakenteita, institutionaalisia rooleja ja laajoja toiminnan kehyksiä, tarjoaa heille keinon ajaa läpi omia projektejaan vuorovaikutuksessa. Prosodia tarjoaa keinoja, joiden avulla yksilö voi ”toimia toisin” tekemättä siitä numeroa.

Tässä artikkelissa olemme osoittaneet kuinka kielenkäytön musiikillisten piirteiden tarkastelu ei ole relevanttia ainoastaan kielitieteellisestä näkökulmasta, vaan se voi liittyä laajempiin, sosiologisesta näkökulmasta keskeisiin kysymyksiin yhteiskunnallisista instituutioista, rakenteesta ja toimijuudesta. Tästä näkökulmasta sosiologinen prosodian tutkimus näyttyy uutena hedelmällisenä tutkimusalueena, jonka avulla on mahdollista päästä käsiksi aiemmin vähemmälle huomiolle jääneisiin sosiaalisiin ilmiöihin.

VIITTEET

- 1 Vauvan äänen sävelkorkeus on äidin äänen sävelkorkeutta korkeammalla, mikä näkyy sävelkorkeuskäyrien sijainnissa Y-akselilla. Sävelkorkeuskäyrä kertoo samalla myös sävelkorkeuteen liittyvästä vaihtelusta, joka on äidillä pienempi. Äidin äänen intensiteetin pienemmyys näkyy puolestaan kuvan alaosan äänen intensiteettiä kuvaavasta käyrästä. Sävelkorkeuskäyrät ja intensiteetikäyrät on tuotettu puheen tutkimuksessa yleisesti käytetyllä Praat-ohjelmistolla videokameroinen mikrofoneilla nauhoitetuista äänistä. Ohjelman tuottamat sävelkorkeuskäyrät on tarkastettu korvakuulolta.
  - 2 Englanninkielisessä keskustelussa rytminen jatkuvuus yli vuoronvaihtokohdan on jonkinlainen merkitemätön normi, josta poikkeamat helposti johtavat tulkintoihin poikkeamien syistä (Auer ym. 1999). Suomenkielisessä vuorovaikutuksessa ilmiötä ei ole systemaattisesti tutkittu.
  - 3 On mahdollista ajatella, että *psykoanalyysissa* analyytikon tulkinnat tuotettaisiin ”näkyvämmiin”, vahvemmin analyytikon omaa toimijuutta korostaen kuin kognitiivis-konstruktivisessa psykoterapiassa (psykoanalyttisista tulkinnoista ks. esim. Peräkylä 2005; 2010). Mielenkiintoista olisikin tutkia systemaattisesti, onko psykoanalyytikon tulkintavuorot tuotettu prosodisesti eri tavoin kuin vastaavanlaiset tulkintavuorot kognitiivis-konstruktivisessa psykoterapiassa.
  - 4 Tämän katkelman yhteydessä emme voi analysoida osallistujien puheen intensiteettiä luotettavasti, sillä pappi istuu lähempänä kameraa kuin kanttori.
- Frank (1999) *Language in time. The rhythm and tempo of spoken interaction.* Oxford University Press, New York.
- Bercelli, Fabrizio, Rossano, Federico & Viaro, Maurizio (2008) *Clients' responses to therapists' reinterpretations.* Teoksessa Anssi Peräkylä, Charles Antaki, Sanna Vehviläinen & Ivan Leudar (toim.) *Conversation analysis and psychotherapy.* Cambridge University Press, Cambridge, 43–61.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth (1996) *The prosody of repetition. On quoting and mimicry.* Teoksessa Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.) *Prosody in conversation.* Cambridge University Press, Cambridge, 366–405.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth (2004) *Prosody and sequence organization. The case of new beginnings.* Teoksessa Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia E. Ford (toim.) *Sound patterns in interaction.* Benjamins, Amsterdam, 335–376.
- Drew, Paul & Heritage, John (1992) *Analyzing talk at work. An introduction.* Teoksessa Paul Drew & John Heritage (toim.) *Talk at work. Interaction in institutional settings.* Cambridge University Press, Cambridge, 3–65.
- Gardner, Rod (1997) *The conversation object mm. A weak and variable acknowledging token.* *Research on Language and Social Interaction* 30:2, 131–156.
- Geluykens, Ronald (1987) *Intonation and speech act type. An experimental approach to rising intonation in declaratives.* *Journal of Pragmatics* 11:4, 483–494.
- Giddens, Anthony (1984) *The constitution of society. Outline of the theory of structuration.* Polity Press, Cambridge.
- Goffman, Erving (1981) *Forms of talk.* Basil Blackwell, Oxford.
- Goodwin, Charles & Goodwin, Marjorie Harness (1987) *Concurrent operations on talk. Notes on the interactive organisation of assessments.* *IPRA Papers in Pragmatics* 1, 1–54.
- Heritage, John & Raymond, Geoffrey (2005) *The terms of agreement. Indexing epistemic authority and subordination in talk-in-interaction.* *Social Psychology Quarterly* 68:1, 15–38.
- Heritage, John (1996) *Harold Garfinkel ja etnometodologia.* Gaudeamus, Helsinki.
- Heritage, John (2011) *Territories of knowledge, territories of experience. Emphatic moments in interaction.* Teoksessa Tanya Stivers, Lorenza Mondada & Jakob Steensig (toim.), *The morality of knowledge in conversation.* Cambridge

KIRJALLISUUS

Auer, Peter, Couper-Kuhlen, Elizabeth, & Muller,

- University Press, Cambridge, 159–183.
- Honkasalo, Veronika (2011) Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorisotyössä. Nuorisotutkimusseura, Helsinki.
- Houtkoop, Hanneke (1987) Establishing agreement: an analysis of proposal-acceptance sequences. Foris Publications, Dordrecht.
- Houtkoop, Hanneke (1990) Accounting for proposals. *Journal of Pragmatics* 14:1, 111–124.
- Leming, Laura (2007) Sociological explorations. What is religious agency. *Sociological Quarterly* 48:1, 73–92.
- Müller, Frank E. (1996) Affiliating and disaffiliating with continuers. Prosodic aspects of reciprocity. Teoksessa Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.) *Prosody in conversation*. Cambridge University Press, Cambridge, 131–176.
- Ogden, Richard (2006) Phonetics and social action in agreements and disagreements. *Journal of Pragmatics* 38:10, 1752–1775.
- Peräkylä, Anssi (1998) Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet*. Vastapaino, Tampere, 177–203.
- Peräkylä, Anssi (2005) Patients' responses to interpretations. A dialogue between conversation analysis and psychoanalytic theory. *Communication & Medicine* 2:2, 163–176.
- Peräkylä, Anssi (2010) Shifting the perspective after the patient's response to an interpretation. *International Journal of Psychoanalysis* 91:6, 1363–1384.
- Peräkylä, Anssi, Antaki, Charles, Vehviläinen, Sanna & Leudar, Ivan (toim.) (2008) *Conversation analysis and psychotherapy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schegloff, Emanuel A. & Sacks, Harvey (1973) Opening up closings. *Semiotica* 8, 289–327.
- Selting, Margret (1996) Prosody as an activity-type signaling cue in conversation. The case of so-called "astonished questions" in repair-initiation. Teoksessa Elizabeth Couper-Kuhlen & Margret Selting (toim.) *Prosody in conversation*. Cambridge University Press, Cambridge, 231–270.
- Silverstein, Michael (1976) Shifters, linguistic categories, and cultural description. Teoksessa Keith H. Basso & Henry A. Selby (toim.) *Meaning in anthropology*. University of New Mexico Press, Albuquerque.
- Stevanovic, Melisa & Peräkylä, Anssi (ilmestyy) Deontic authority in interaction. *Research on Language and Social Interaction*.
- Stevanovic, Melisa & Peräkylä, Anssi (2011) Agreement, commitment, enthusiasm: what is enough to establish a decision in informal joint decision-making? *Käsikirjoitus*.
- Stivers, Tanya (2008) Stance, alignment, and affiliation during storytelling. When nodding is a token of affiliation. *Research on Language and Social Interaction* 41:1, 31–57.
- Stivers, Tanya & Rossano, Federico (2010) Mobilising response. *Research on Language and Social Interaction* 43:1, 3–31.
- Szczepek, Beatrice (2001) Prosodic orientation in spoken Interaction. *InLiSt* 27.
- Szczepek Reed, Beatrice (2004) Turn-final intonation in English. Teoksessa Elizabeth Couper-Kuhlen & Cecilia E. Ford (toim.) *Sound Patterns in Interaction*. Benjamins, Amsterdam, 97–118.
- Szczepek Reed, Beatrice (2006) Prosodic orientation in English conversations. Palgrave MacMillan, Basingstoke.
- Szczepek Reed, Beatrice (2009) Prosodic orientation. A practice for sequence organization in broadcast telephone openings. *Journal of Pragmatics* 41:6, 1223–1247.
- Tuomaala, Salome (2011) *Keskeytyksiä elämässä. Naisten toimijuudet aborttikertomuksissa*. Uskontotiede, Helsingin yliopisto.
- Vehviläinen, Sanna, Peräkylä, Anssi, Antaki, Charles & Leudar, Ivan (2008) A review of conversational practices in psychotherapy. Teoksessa Anssi Peräkylä, Charles Antaki, Sanna Vehviläinen & Ivan Leudar (toim.) *Conversation analysis and psychotherapy*. Cambridge University Press, Cambridge, 188–197.
- Voutilainen, Liisa, Peräkylä, Anssi & Ruusuvuori, Johanna (2010) Recognition and interpretation. Responding to emotional experience in psychotherapy. *Research on Language and Social Interaction* 43:1, 85–107.
- Walker, Gareth (2004) The phonetic design of turn endings, beginnings, and continuations in conversation. PhD thesis. University of York, York.
- Wells, Bill (2010) Tonal repetition and tonal contrast in English carer-child interaction. Teoksessa Dagmar Barth-Weingarten, Elisabeth Reber & Margret Selting (toim.) *Prosody in interaction*. John Benjamins, Amsterdam, 243–262.